

Tiina Kuokkanen, Sanna Lipkin & Heli Maijanen

"Koskelan sotilaan hauta"

"Soldatgraven från Koskela"

I maj 2016 fick skribenterna till denna artikel en låda med ben, kläder och andra accessoarer att undersöka av Norra Österbottens museum. Uppgifterna om museifyndets ursprung var bristfälliga. Kvar fanns endast en lapp med texten "Koskelan sotilaan hauta" ("Soldatgraven från Koskela"). I denna artikel behandlas lådans innehåll samt hur forskningen som långt påminde om detektivarbete framskred. Benanalysen klargör hur många individers ben det är frågan om, samt information om den dödes ålder, möjliga kön och hälsa. Ur uniformen fick vi uppgifter om dess användares regemente, ställning och hemort. Avslutningsvis funderar vi över hurdant slags liv och död dessa fynd berättar.

Johdanto

Suomen sota oli osa Euroopassa 1800-luvun alussa käytyä niin kutsuttuja Napoleonin sota. Ranska yritti voittaa Britannian asettamalla sen kauppasaartoon eli mannermaasulkemukseen, mihin tarvittiin liittolaisia. Ranskan liittolaiselle Venäjälle lankesi velvollisuus neuvotella Ruotsi mukaan kauppasaartoon. Vaikka Venäjä ei ollut edes kiinnostunut Suomesta, helmikuussa 1808 Venäjä miehitti Suomen pakottaakseen Ruotsin mukaan mannermaasulkemukseen. Sodan lopputuloksena Suomi liitettiin osaksi Venäjän suuriruhtinaskuntaa.

Aseleposopimuksen mukaisesti viimeinen ruotsalainen rykmentti jätti Oulun 29. marraskuuta 1808. Paikallinen kirjailija Sara Wacklin kuvaa sotilaiden marssia seuraavasti: "He olivat järkyttävä ja liikuttava näky, nämä urheat, koko sodan ajan synnyinmaata puolustaneet Suomen pojat, nyt viimeisellä marssillaan jättäessään maansa. Heidän käyntinsä oli uupumuksesta ja surusta horjuvaa,

he olivat laihtuneita, kalmankalpeita, varjoja entisestään, loppuun kulutetuissa varusteissa, miltei paljasjalkaisina lumirännässä, katseet painuneina, kun he kiväärit sinne tänne sojottaen marssivat epäviereisten rumpujen kumeasti päristessä. Hitaasti ja synkkinä he astuivat viivyttelevin askelin, kuin ruumissaatto, Kajaanin tullista hautausmaata kohti." (Wacklin 1989: 128).

Viimeiset ruotsalaiset joukot lähtivät Oulusta vain päivää ennen venäläisten saapumista. He vetäytyivät takaisin kohti Ruotsia. Matkalla oli ylitettävä Oulujoki. Ylitystä vaikeutti jäättilanne, sillä joessa oli jo niin paljon jäätä, etteivät venekuljetukset tai sillanrakennus onnistuneet. Jokea päästiin kuitenkin ylittämään 23. marraskuuta, mutta jäästeiden vuoksi operaatioon kului viikko. (Danielsson-Kalmari 1908: 40; Lappalainen et al. 2008: 254–256). Oulun Toppilaan myöhemmin pystytetyn muistomerkin perusteella on mahdollista, että tästä operaatiosta muodostui ainakin kymmenen sotilaan viimeinen

ponnistus. He olivat liian heikkoja jatkamaan ja menehdyttyään heidät haudattiin ainoastaan muutaman kilometrin päähän jokirannasta.

Toukokuussa 2016 Pohjois-Pohjanmaan museo antoi meille kirjoittajille laatikon täynnä luita ja tekstiileitä. Kyseessä oli museolöytö lähes olemattomin alkuperätiedoin. Jäljellä oli ainoastaan lappu; ”Koskelan sotilaan hauta”. Avulias kollega lisävalaisi asiaa kertomalla, että lähellä Koskelan asuinluetta on muistomerkki kymmenelle Suomen sodassa kaatuneelle sotilaille (Kuva 1). Meille, eli tekstiiliarkeologille, bioantropologille ja varhaismoderniin pukeutumiseen erikoistuneelle tutkijalle, tämä oli salapoliisityön alku. Tämä artikkeli käsittelee laatikossa olleita luita, vaatteita ja asusteita (Liite 1) sekä niiden salapoliisityötä muistuttaneen tutkimuksen etenemistä. Luiden analyysi selvittää monelleko yksilölle luut ovat kuuluneet, sekä muita tietoja vainajan iästä, mahdollisesta sukupuolesta ja terveydestä. Univormusta saimme selville tietoja käyttäjänsä rykmentistä, asemasta

sotilaana sekä hänen kotipaikastaan. Lopuksi pohdimme, millaisesta elämästä ja kuolemasta nämä löydöt kertovat.

Luujäännökset

Luujäännökset (PPM 11482:18) koostuvat alaleuasta, jossa on 12 hammasta, ja kahdesta yläleuan hampaasta. Lisäksi mukana on kuusi kaulanikamaa, yksi lannenikama, osa reisiluuta, osa molempia sääriluita sekä osa molempia pohjeluita. Jäännöksiin kuuluu myös polvilumpio, palasia muutamista jalkaterän luista, sekä muutamia muita luunpalasia. (Maijanen 2018).

Pienikokoisen alaleuan (Kuva 2) perusteella yksilön sukupuolta on hankala määrittää luotettavasti, sillä osa sen piirteistä on miehekkäitä, osa naisellisia. Alaleukaluun haara on leveä ja leukakulma on suhteellisen lähellä suoraa kulmaa. Molemmat näistä piirteistä viittaavat yleensä mieheen (Rogers 2005: 497;

Kuva 1. Suomen sodan muistomerkki Toppilassa, Oulussa. Kaikki artikkelin kuvat: Tiina Kuokkanen, Sanna Lipkin ja Heli Maijanen.

Kuva 2. Alaleuka (PPM 11482:18).

Krogman & İşcan 1986: 192). Naiseen viit-
taavat puolestaan lähes suora leuan haara
ja siitä poskihampaiden purupinnan tasolla
puuttuva taive sekä leukakulman taipuminen
hieman sisälle päin (Loth & Henneberg 1996;
Kemkes-Grottenhaler et al. 2002; Oettlé et al.
2009a). Leuan kärki on neutraali tai hivenen
naisellinen (Buikstra & Ubelaker 1994). Useat
näistä piirteistä ja niihin liittyvistä metodeista
ovat saaneet kuitenkin viime aikoina kritiikkiä
piirteissä nähtävän variaation tai monitulkinn-
taisuuden takia (Hill 2000: 577; Kemkes-Grot-
tenhaler et al. 2002: 109; Oettlé et al. 2009b:
510; Spradley & Jantz 2011: 295; Garvin et al.
2014: 267; Lewis & Garvin 2016: 750). Yksilön,
jonka leukaluu oli, sukupuoli jätetään tässä ti-
lanteessa määrittämättä.

Toisen kaulanikaman mitat osoitta-
vat, että tämän yksilön nikamat ovat varsin pie-
nikokoisia. Englantilaiseen 1700–1800-lukujen
mitta-aineistoon (Marlow & Pastor 2011: 167)
verrattuna nikaman mitat ovat lähempänä
naisten keskiarvoja. Aineiston pitkistä luista
yksikään ei ole kokonainen (Kuva 3). Niistä ei
ole käytettävissä sukupuolen määrittelyyn par-
haimpia kohtia, kuten sääriluun ja reisiluun
yläosaa, vaan määrittelyssä tukeudutaan sääri-
luun varren halkaisijoihin ja ympärysmittaan.
Sääriluut ovat varsin pitkiä mutta suhteellisen
siroja. Verrattaessa sääriluun mittoja keskiai-

kaiseen ruotsalaiseen aineistoon tuloksena on,
että sen mitat ovat kuitenkin lähempänä mies-
ten kuin naisten keskiarvoja, mutta yleensä
silti miesten keskiarvoja pienempiä (Gejvall
1960). Sotilaan pituusarvio perustuu sääri-
luun arvioituun vähimmäispituuteen, joka
antaa vainajan pituudeksi noin 168 cm kes-
kiaikaisten ruotsalaisten sääriluihin perustu-
vaa kaavaa käyttäen (Maijanen & Niskanen
2010: 476).

Ikä voidaan arvioida kolmannen
poskihampaan eli viisaudenhampaan kehityk-
sestä. Kolmas poskihampa oikealla on lähes
kokonaan puhjennut, mutta juuren kehitys on
vielä kesken. Tässä kyseessä oleva juuren kehi-
tysvaihe on havaittu nykyajan elävissä popu-
laatioissa 14–21-vuotiailla, eli keskimäärin
17–18-vuotiailla henkilöillä (Liversidge &
Marsden 2010). Osassa kaulanikamista run-
gon reunukset ovat vain osittain luutuneet,

**Kuva 3. Sääriluissa näkyy pitkien luiden
yleinen kunto ja vihreä värjäymä. (PPM
11482:18).**

eikä lannenikamassakaan ole havaittavissa luutumista. Nämä havainnot tukevat arviota nuoresta henkilöstä (Schaefer et al. 2009). Röntgenkuvassa reisiluun alaosassa on nähtävissä viiva luun varren ja luun pään välisessä luutumiskohdassa. Tämä viittaa vastikään tapahtuneeseen luutumiseen (Niinimäki 2018), mikä tukee yksilön nuorta ikää, sillä reisiluun alaosa luutuu yleensä viimeistään 20 vuoden ikään mennessä (Schaefer et al. 2009: 276). Sääriluun alaosa näyttää tässä tapauksessa luutuneen, mikä tapahtuu yleensä naisilla viimeistään 17-vuotiaana ja miehillä viimeistään 18-vuotiaana (Schaefer et al. 2009: 295).

Yksilön hampaat ovat hyvässä kunnossa eikä niissä ole reikiä. Oikealla puolella on havaittavissa ahtautta toisen etuhampaan ja kulmahampaan välillä. Tällä nuorella on myös epätyypillistä kulumaa molemmiin puoliin kulmahampaiden ja ensimmäisten välihampaiden välillä (Kuva 4), mikä voi viitata piipunpolttoon. Yhdessä kaulanikamassa on nähtävissä kehityksellinen poikkeavuus, jossa vasemmalla puolella nikamakaari ei ole kehittynyt oikein, vaan kahden nikaman kaaret ovat sulautuneet yhteen (Barnes 2012: 92). Tämä ei ole välttämättä suuremmin vaikeuttanut yksilön elämää.

Ainoa luissa havaittavissa oleva vammaan tai sairauteen liittyvä muutos on pieni alue parantunutta luukalvon tulehdusta oikeassa

sääriluussa. Kyseessä on sääriluulle tyypillinen löydös (Waldron 2009: 116), eikä sitä voida yleensä liittää mihinkään tiettyyn sairauteen. Näin ollen se ei anna meille enempää vihjeitä yksilön elämästä tai terveydentilasta. Molemmat pohjeluut ovat myös hieman taipuneet, mikä saattaisi viitata riisitautiin (Waldron 2009: 129). Sääriluissa ei kuitenkaan ole havaittavissa vastaavaa, joten arvelut taipumisen syistä jätetään tekemättä. Vainajan kuolinsyy ei käy ilmi luojuännöksistä. Sen sijaan kuolemaa edeltäneestä elämästä kertovat sääriluiden takaosan lihasten suhteellisen kehittyneet kiinnityskohdat, jotka voivat viitata esimerkiksi aktiiviseen kävelyyn (Woo & Pak 2013: 116).

Löytökontekstittietojen puuttuminen tekee yksilömäärän selvittämisestä ongelmallisen. Muistomerkki mainitsee kymmenen kaatunutta sotilasta ja sanomalehtitiedot vuodelta 1952 kertovat paikalta löydetyn ainakin kolme pääkalloa (Kaleva 28.10.1952: 3). On siis mahdollista, että tämänkään laatikon luut eivät ole samasta yksilöstä, koska emme tiedä tarkempaa löytökontekstia. Luiden väriyty ja säilyvyys näyttävät jakavan luut kahteen kokonaisuuteen, sillä hyvin säilynyt alaleuka ja kaulanikamat ovat väriykseltään vaaleita, kun taas lannenikama, pitkät luut ja polvilumpio ovat tummempia ja osittain vihreän värjäämiä. Erilaisen väriytyksen voi kuitenkin selittää

Kuva 4. Mahdollisesti piipun poltosta aiheutunut kuluma (PPM 11482:18).

alaraajojen luiden lähikosketus teksteihin, nappeihin ja muihin metallilöytöihin. Kaulanikamat artikuloivat keskenään ja pitkät luut ovat kooltaan ja muodoltaan samankaltaisia. Luissa ei ole useampia samoja luita eikä päällekkäisiä alueita, jotka viittaisivat useampaan yksilöön. Suurin osa luista, alaleuka, nikamat ja reisiluut, kuuluvat nuorelle yksilölle. Nikamat ja alaleuka ovat pienikokoisia ja pitkät luut varsin siroja. Kaikki nämä seikat huomioon ottaen ei ole mahdotonta, että luut voisivat kuulua samalle yksilölle. Sukupuolen määrittelyn tulokset ovat kuitenkin varsin moniselitteisiä, eivätkä auta yksilömäärän selvityksessä. Tämän lisäksi on mainittava, että vaikka alaleuka ja nikamat ovat pienikokoisia, niin sääriluun perusteella yksilö ei ole kuitenkaan ollut kovin lyhyt. Perinteisin osteologian metodein alaleukaa, nikamia ja pitkiä luita ei voi yhdistää varmasti samaksi yksilöksi, varsinkin kun löytökonteksti on epäselvä. Yksilömäärän ja sukupuolen varmistamiseksi tullaan tekemään DNA-analyysit sekä hiilen, typen ja mahdollisesti rikin isotooppi-analyysit, joiden avulla saadaan tietoa ruokavaliosta (hiili ja typpi) sekä mahdollisesti millä alueella henkilö on elänyt (rikki).

Vaatteet ja asusteet

Aineisto sisältää 46 messingistä tai muista kuparisekoitteista valettua nappia, mikä viittaa hyvin vahvasti sotilaan asuun, sillä napit olivat tärkeä osa sotilaan univormua. Juuri sotilaiden puvuista nappien käyttö oli 1700-luvulla levinnyt muiden virkapukujen ja säätyläismiesten muotipuvun kautta koko kansan vaatetukseen (Cunnington 1964; Gripenberg 1966; 1969; Cunnington & Cunnington 1972; Pylkkänen 1970: 91–92; 1984; Lehtinen & Sihvo 2005). Tutkimuskirjallisuudessa Suomen sodan aikaan käytössä olleiden suomalaisten sotilaspukujen kuvauksissa takkiin ja säärystimiin on piirretty kuuluviksi yhteensä noin 41 nappia (ks. esim. Gripenberg 1966: 106; Lappalainen et al. 2008: 145; Partanen 2010: 110).

Aineistomme säärystimet (PPM 11482:14) ovat hajonneet useisiin palasiin, mutta niistä on kuitenkin havaittavissa, että kyse on kahdesta keskenään samanlaisesta vuorellisesta säärystimestä (Kuvat 5 a ja b). Molemmissa on alun perin ollut kiinnittiminä yli kymmenen nappia ja säärystinten kangas on leikattu ja ommeltu säären muotoon. Kun me saimme löydöt tutkittavaksemme, säärystimissä oli yhä kiinni 14 nappia (PPM11482:11 ja PPM11482:14), joiden lisäksi viisi irtonappia (PPM11482:1–4, PPM11482:14) on todennäköisesti peräisin säärystimistä. Kaikki säärystinnapit ovat sileitä ja koristelemattomia, kuten suurin osa aineiston napeista, lukuun ottamatta osaa olkanauhan (PPM11482:26) napeista. Säärystimet olivat tuolloin osa tavallisen sotilaan asua ja niitä käytettiin varrellaan matalien kenkien kanssa. Upseerin univormuun kuuluivat saappaat, mutta tavalliset sotilaat taistelivat omista kengissään (Partanen 2010: 111–112). Mysteerilaatikko sisälsi nahasta ja tuohesta valmistetut kengänpohjat (PPM11482:17) sekä useita nahkaisia lyhytvartisen saappaan varren kappaleita (PPM 11482:32 ja 11482:33). Samoin jäljellä on useita kappaleita villaisista polvisukista (PPM11482:15), joihin sotilas on jalkansa sujauttanut. Asusteenaan hänellä on ollut myös soljella (PPM 11482:12) kiinnitetty kangasvyö (PPM11482:13). Lisäksi löytökokonaisuuteen kuuluu useita toistaiseksi tunnistamattomia vaatteiden kappaleita.

Säärystimien lisäksi myös univormujen takit sisälsivät runsaasti nappeja. Piirroksissa nappeja on kuusi paria takkien miehustoisissa, kaksi olkapäillä, kaksi tai kolme hihansuissa ja kaksi takana läppiä kiinnittämässä (ks. esim. Gripenberg 1966: 106; Lappalainen et al. 2008: 145; Partanen 2010: 110). Suomen sodan aikaan Ruotsin armeijassa oli käytössä useita erilaisia univormuja. Univormujen käytöstä oli olemassa viralliset määräykset, mutta käytännössä niitä ei aina noudatettu. 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa univormujen mallit vaihtelivat tiuhaan. Viimeisin virallista univormua koskeva säädös oli annettu sodan syttymis-

Kuva 5. a. Säärystimen kappale (PPM 11482:14).

Kuva 5. b. Säärystimen kappale, jossa kiinni neulottua sukkaa (PPM 11482:14).

vuonna. Tästä huolimatta suurin osa suomalaisista prikaateista käytti sodassa pääväriltään harmaata, vuoden 1798 mallista univormua. Miehistat olivat siniset useissa rykmenteissä ja pataljoonissa, mutta takkien yläosissa oli monia rykmentti- ja pataljoonakohtaisia eroja. Esimerkiksi Adlercreuzin rykmentissä takki oli pääosin harmaa, mutta liepeiden käännökset, miehusta ja kalvosimet olivat siniset ja kaulus punainen. Oulun pataljoonassa takki oli muutoin harmaa, mutta miehusta, liepeiden käännökset, kalvosimet ja kaulus olivat siniset. Pohjanmaan rykmentin univormussa, joka oli

käytössä myös Vaasassa, oli puolestaan sininen takki keltaisella kauluksella sekä liepeiden käännöksillä ja kalvosimilla. Asuun kuuluivat myös keltaiset housut. (Gripenberg 1966: 12, 103–106; Partanen 2010: 110–113.)

Meidän aineistossamme kaksi nappia on ollut kiinnitettynä nahkahihnoin siniseen kankaaseen, jossa on kellertävä vuori (PPM11482:16). Myös vaaleassa kankaassa (PPM11482:23) on kiinni kaksi nappia. (Kuva 6) Sininen kangas keltaisella vuorella on mitä todennäköisimmin ollut osa sotilaan takin miehustaa. Vaalean kankaan napit ovat oletet-

Kuva 6. Mahdollisesti sotilaan takista peräisin olevat vaalea (PPM11482:23) ja sininen (PPM11482:16) kangas, joissa molemmissa kiinni kaksi nappia.

tavasti takin takaosasta, jolloin ne olisivat olleet kiinnittämässä liepeiden käännoiksiä. Kellertävä vuori antaa olettaa myös sotilaan takinliepeiden käännosten, kauluksen sekä kalvosinten olleen keltaiset. Sotilaan takkiin viittaavat myös kankaassa kiinni olevat, aineiston muihin koristelemattomiin nappeihin verrattuna halkaisijaltaan suuret napit (PPM 11482:5–9), joista ainakin osa on ollut kullattuja. Sotilaan etuläpällä varustellut polvihousut ovat olleet keltaiset (PPM11482:25). Väriyksen perusteella tämä asukokonaisuus olisi siis kuulunut joko Pohjanmaan tai Vaasan rykmentille. Tiedämme, että Pohjanmaan rykmentin eteläiset pataljoonat taistelivat pitkin länsirannikkoa Aldercrauzin toisen prikaatin kanssa (ks. esim. Hiitola 2008; Lappalainen 2008: 65). Pohjoisen pataljoonat ja Vaasan rykmentti taistelivat Savossa Sandelsin viidennen prikaatin kanssa (Lappalainen 2008: 98–101). Mihin rykmenttiin tämä sotilas siis kuului eli mistä hän oli kotoisin?

Sotilaan kotipaikka paljastuu hänen olkanauhastaan (PPM11482:26). Se on leveä,

värikäs ja raidallinen ja selkeästi erilainen kuin virallisten katalogikuvien valkoiset tai mustat hihnat (Lappalainen et al. 2008: 145; Partanen 2010: 110) (Kuvat 7 a ja b). Nauhasta on saatu vahva kiinnittämällä ohut nahkahihna napeilla kankaaseen. Napeista osa on koristelemattomia, osa koristeltuja. Koristellut muistuttavat suuresti niin kutsuttuja kansanpuvunnappeja (Kaukonen 1985: 118; Mutka & Riutankoski 2011; Mutka 2012; Kuokkanen et al. 2015), jotka eivät ole tyyppillisiä sotilaspuvuissa. Ainoa ero kansanpuvunnappien ja tämän aineiston koristeltujen nappien välillä on jälkimmäisistä napeista puuttuva keskuskukkakoriste, joka on kansanpuvunnapeille tyyppinen. Kukkakoristeen sijaan näissä napeissa on käytetty reuna-koristelua. Tällä tavoin koristeltuja nappeja on löydetty myös kahdesta Oulun kaupunkikaivausaineistosta, 1700–1800-luvuille ajoittuvasta Pikisaaresta sekä Oulun tuomiokirkolta, jonne haudattiin vainajia 1780-luvulle saakka (Kuokkanen et al. 2015; Kuokkanen 2016: 36–37, 54). Koristelulle löytyy siis paikallisia vastineita.

Kansanpuvunnakit ovat olleet tyyppillisiä kiinnittimiä 1800-luvun alun rahvaan miesten liiveissä, mutta niitä käytettiin 1700–1800-luvuilla rahvaan pukeutumisessa laajemminkin. Myös kansanpuvunnappeja ja muistuttavia reunakoristeltuja nappeja käytettiin kansanpuvunnappien tapaan, esimerkiksi housunnappeina (Leskinen 1928; Helander 2003: 65–70). Tällaisella napilla on kiinnitetty myös Koskelan sotilaan housut

(PPM11482:25). Koska nappien koristelutyylit olivat käytössä laajoilla alueilla, pelkästään niiden perusteella ei voida tehdä oletuksia sotilaan kotipaikasta, vaan täytyy pohtia myös nappien valmistustapaa, kuin myös värikästä vyötä sekä univormun väritystä. Yhteinen piirre lähes kaikille aineiston napeille, niin koristelluille kuin koristelemattomille, ovat valetut kannat. Kanta on valettu osana nappia ja kannan reikä porattu siihen myöhemmin (nappien valmistuksesta

Kuva 7. a. Värikäs olkanauha (PPM11482:26), jossa kiinni nappeja. Oikealla reunakoristeltu, kansanpu-kutyypinen nappi.

Kuva 7. b. Olkanauhan (PPM11482:26) vahvisteena on ollut nahkahihna.

ks. esim. Sarkkinen 1998; White 2005: 51–52). Nappeja voitiin valaa joko kotona tai pienissä pajoissa (Kuokkanen 2016: 57), joten Koskelan sotilaan napit olivat siis jossain määrin kotikutoiset. Värikkäät ja leveät raitavyöt, joilla ilmaistiin paikallisidentiteettiä, kuuluivat rahvaan miesten asuun juuri Pohjois-Pohjanmaalla. Leveitä raitavöitä käytettiin jo 1700-luvun puolella, mutta niiden värien merkitys alueellisuuden ilmaisussa korostui 1800-luvun alkupuolella. (Lehtinen & Sihvo 2005: 15, 147, 152). Ehkäpä sotilas oli tehnyt olkanauhan vyöstään ja vanhoista liivinnapeistaan. Kooten vihjeitä tutkimamme sotilaan asun eri osista voimme olettaa, että hän oli rahvaaseen kuulunut pohjoispohjalainen.

Elämä ja kuolema sodassa

Vaikka luista tehtävät analyysit ovat vielä tässä vaiheessa tutkimusta kesken, voidaan jo tehdyn tutkimuksen perusteella päätellä muutamia alustavia seikkoja: Luu-, vaate- ja asusteijäännostien kokonaisuuden perusteella mysteerilaatikkomme sisällössä on mahdollisesti kyse 17–18-vuotiaasta yksilöstä.

Sen ikäinen sotilas on ollut nuorempi kuin sotilaat keskimäärin, sillä sotilaiden keski-ikä oli noin 40 vuotta (Lappalainen et al. 2008: 25). Suomen sodan aikaan ruotsalainen armeija perustui ruotujärjestelmään, jossa ruodut pestä-sivät sotilaan. Ruotusotilas oli usein nuori torppari, jonka perheessä sotilaan ammatti kulki perintönä, mutta joukoissa oli mukana jopa 60-vuotiaita. Ruotusotilaiden lisäksi armeijaan värvättiin sotilaita rahapalkalla. Tässä joukossa oli mukana paljon tilattomia, jotka olivat usein ruotusotilaita nuorempia. (Härstedt 2007: 33; Lappalainen et al. 2008: 25; Partanen 2010: 88–90). Erityisesti värvättyjen joukossa motiivit armeijaan liittymiselle olivat todennäköisesti hyvin vaihtelevia. Esimerkiksi 17-vuotias Eric Ehrström liittyi korkein odotuksin komissaariksi Savon jääkärien rykmenttiin toiveenaan yletä upseeriksi. Hän halusi palvella kotimaataan ja tehdä vaikutuksen tyttöönsä, johon oli ihastunut (Ehrström 2008).

Sodankäynnin rankat olosuhteet todennäköisesti yllättivät nuorukaiset. Sotilaspastori Carl Johan Holm on kuvannut sotilaiden karuja oloja. Marraskuussa hänen rykmenttinsä yöpyi useammin ulkona lumihankeen pystytyissä teltoissa kuin sisämajoituksessa ja söi päiväkausia jauhamattomia rukiinjyviä ja puuroa. Holmin mukaan sodan lopussa sotilaiden vaatteet olivat likaiset ja kengät loppuun kulutetut. Kaikilla ei edes ollut kenkiä. (Holm 1977: 85–87). Ei liene ihme, että univormut olivat loppuun kuluneita, sillä ne olivat sotilaiden päällä yötä päivää (Ehrström 2008: 27). Välillä vetäytyvät joukot yöpyivät viikonkin ajan taivasalla ja sotilaiden vaateustilannetta pidettiin katastrofaalisen huonona (Lappalainen et al. 2008: 248, 254). Korkean kuolleisuuden myötä joillekin komppanioille annettiin ennen Oulusta vetäytymistä uudet vaatteet, jotka olivat kuuluneet heidän taistelutovereilleen (Härstedt 2006: 242).

Vaikka tutkimaamme aineistoon kuuluu kengän jäännökset, aineisto kertoo selkeästi myös vaatteiden surkeasta tilasta. Koskelan sotilaan univormua on korjailtu hyvin kömpelöön tyyliin. Esimerkiksi takin takaliepeiden napit on ommeltu takaisin paikalleen hevosen karvasta kiedotulla langalla. Ompeleet näyttävät siltä, että sotilas on itse korjannut omat vaatteensa ja käyttänyt puuhaan saatavilla olevia materiaaleja. Myös säärystimissä käytetyt useat nappityypit viittaavat siihen, että säärystimiä on korjailtu matkan varrella. Hukkunut nappi on todennäköisesti korvattu sillä hetkellä saatavilla olleella napilla, joka jollain tapaa on sopinut kokonaisuuteen.

Ruotsiin vetäytymässä olleet sotilaat olivat pukeutuneet vaihtelevaan pakkasähän nähden täysin epäsopivasti. Välillä pyritti lunta, välillä pakkasta oli jopa -40 C°. Talvi oli poikkeuksellisen ankara eikä armeijan huoltojärjestelmä toiminut. Yhteensä yli tuhat väsynyttä, nälkäistä ja sairasta sotilasta jätettiin matkan varrelle joukkojen vetäytyessä Tornioon. Noin 200 sotilasta menehtyi tauteihin (Danielsson-Kalmari 1908: 38, 42; Holm 1977: 85–87; Lappalainen et al. 2008: 255–256; Partanen 2010: 158; Väre 2012: 158–159).

Kuten sodankäynnissä tuolloin oli tavallista, taisteluita enemmän uhreja vaativat erilaiset sairaudet. Kenttäolosuhteiden heikko hygieniahtaissa majoitustiloissa loi otolliset olosuhteet tartuntatautien leviämiseksi. Sairauksia levivätkin näin tait ja kirput kuin ravinnon kanssa kosketuksiin päässeet ulosteetkin. (Jutikkala 1987: 70; Vuorinen 2002: 59–60, 201; Kokkonen et al. 2000: 276; Kallioinen 2008: 82–83, 86).

Oikeiden lääkkeiden puuttuessa sotilaita hoidettiin alkoholilla (Hyötyniemi 1987: 61). Alkoholilla käytettiin rintamalla muutenkin paljon, sillä sairauksien lisäksi paloviinalla hoidettiin niin vilustumista kuin uupumistakin. Mahdollisuuksien mukaan paloviinaa jaettiin sotilaille välillä runsaastikin; marssien ja taisteluiden aikana, mutta myös vapaapäivinä. (Härstedt 2007: 112, 127). Sotilaat myös tupakoivat paljon, vaikkakin tupakasta oli sodan kuluessa alituista puutetta (Holm 1977: 87). Koskelan sotilaan nuoresta iästä huolimatta hänen hampaistaan löytyy merkkejä säännöllisestä tupakoinnista ja todennäköisesti juuri pitkät marssit ovat jättäneet jälkensä sääriluuhun.

Suomen sodassa yleinen kuolinsyy oli ”kenttätauti”, joka todennäköisesti koostui useista sairauksista; paleltumista, keripukista ja muista erilaisista puutostiloista, keuhko- ja hengityselintulehduksista, puna- ja lavantaudista sekä hermo- ja pilkkukuumesta. Eniten uhreja vaati ilmeisesti lavantauti. (Härstedt 2007: 225, 265). Niin sairaaloista, lääkäreistä, muusta hoitohenkilökunnasta, sairaanhoidotarvikkeista kuin lääkkeistä oli puutetta. Vaikka Oulussa sijaitsi sodan suurin sairaala, terveydenhuollolliset olosuhteet olivat todella huonot: Lääkäreitä oli liian vähän suhteessa potilaiden määrään ja kuvaavaa on, että puutetta oli niinkin perustavanlaatuisista asioista kuin lämpimästä vedestä ja puhtaista astioista (Härstedt 2007: 267–274). Oletettavasti jokin aiemmin mainituista taudeista yhdistettynä huonoon hygieniaan, ahtaaseen majoitukseen ja puutteelliseen hoitoon koitui myös tämän, todennäköisesti Pohjanmaan rykmentin pohjoisessa pataljoonassa taistelleen sotilaan kohtaloksi.

Sara Wacklin kertoo tarinoissaan, kuinka lumen alta löytyneet menehtyneet sotilaat haudattiin kotimaan siunattuun maahan. Hän kuvaa heidän jälkeensä jättämää muistoa kauniisti: ”Vain kevään villikukat tunsivat vainajan unhoon jääneen haudan ja sepelöivät sen” (Wacklin 1989: 38). Tutkimamme sotilaan asemasta kertoo myös hänen ja hänen tovereidensa viimeinen sija joukkohaudassa. Wacklinin kuvauksessa kuolleet sotilaat koottiin sairaalan pihalle kasoihin, jotka siirrettiin myöhemmin vankkureilla hautausmaalle. Siellä heidät heitettiin suuriin kuoppiin ilman arkkuja. Papit siunasivat heidät kaikki kerralla. Upseerit, kuten kapteeni Forselles, siunattiin puolestaan viimeiselle matkalleen kirkossa. (Wacklin 1989: 116–118).

Tutkimus jatkuu

Reilussa vuodessa selvitimme useita mysteereitä. Nuhruinen laatikko luineen ja rääsiyneen osoittautui yllättävän mielenkiintoiseksi tapaukseksi. Laatikon sisältämien luiden osteologisen perustutkimuksen perusteella ei voida varmasti sanoa, monenko henkilön jäännöksiä siinä on. Varmasti voidaan kuitenkin sanoa, että suurin osa luista kuuluu nuorelle yksilölle tai nuorille yksilöille. Luiden sukupuolen määrittäminen osoittautui moniselitteiseksi. Alaleuka ja nikamat voivat hyvinkin olla koston puolesta naisen. Kyseessä voi olla myös pienikokoinen mies, mutta pitkien luiden perusteella kyseessä ei ole ainakaan kovin lyhyt yksilö. On myös mahdollista, että kyseessä on kaksi yksilöä: alaleuka ja nikamat voisivat kuulua samalle yksilölle, pienikokoiselle nuorelle naiselle tai miehelle, ja alaraajojen pitkät luut voisivat kuulua puolestaan toiselle yksilölle, mahdollisesti miehelle.

Miespuolisen henkilön todennäköisyyttä tukee laatikon sisältämä sotilasasu. Lisäksi saadessamme laatikon käsiimme osa tekstiileistä oli yhä kiinni pitkissä luissa, jotka ovat mahdollisesti miehen. Tähän saakka meillä ei ole tietoja Suomen sodan naissotilaista, mutta

kenttäolosuhteissa naisten tiedetään muun muassa huolehtineen upseerien talouden hoidosta (Ehrström 2008: 88, 90). Kenttä-sairaaloissa naisia työskenteli sekä hoitotehtävissä, pyykkäreinä että muonituksessa (ks. esim. Härstedt 2007: 269). Vaatteiden osalta kyse on todennäköisesti yhden henkilön asukonaisuudesta, mutta koska kaikkia vaatteiden osia ei ole pystytty identifioimaan univormun osiksi, voi joukossa olla myös useamman henkilön vaatteiden osia. Kokonaisuus sisältää esimerkiksi enemmän nappeja kuin mitä yhteen univormuun mallipiirrosten mukaan kuului. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei nappien määrä olisi todellisuudessa voinut poiketa mallipiirroksista, sillä myös kaikki irtonapit vaikuttavat kuuluneen johonkin vaatteeseen tai asusteeseen. Toisaalta voi myös olla, että kyseessä on yhden henkilön vaatekerta, jonka sekaan on joutunut osia jonkun toisen tai jopa useiden henkilöiden vaatetuksesta. Muistokivessä kerrotaan paikalta löytyneen kymmenen vainajan jäännökset. Aineiston kontekstietojen puuttuminen jättää nämä kaikki vaihtoehdot avoimiksi.

Sanomalehtitietojen perusteella alkuperäiseen löytöön on kuulunut enemmän luita kuin mitä tutkimamme laatikko sisälsi. Museolta löytyi tieto, että laatikko on saapunut sinne 7. marraskuuta 1952. Oulun paikallislehdistä ainakin *Kaleva*, *Kansan Tahto* ja *Liitto* kirjoittivat lokakuun loppupuolella Koskelankylältä aidan pystytyksen yhteydessä löytyneistä kolmesta pääkallosta ja muista luista. Vaatetuksen perusteella jäännökset pääteltiin sotilaiksi. Lehdet esittivät arveluita, että luut ovat peräisin vuosien 1808–09 tapahtumiin liittyvästä joukkohaudasta. Arvelut perustuivat huhuihin alueella olevasta Suomen sodan aikaisesta haudasta. Luiden tuolloinen ajoitus perustui sekä huhuihin että huonosti säilyneisiin luihin. (*Kaleva* 28.10.1952: 3; *Kansan Tahto* 28.10.1952: 1; *Liitto* 29.10.1952: 4). Nämä luut kerrotaan toimitetun Helsinkiin rikostutkimuskeskukseen (Etelä-Suomen Sanomat 29.10.1952: 6). Meille tutkittavaksi annetun laatikon luut on todennäköisesti kaivettu esiin samaan aikaan tai muutamia päiviä myöhem-

min kuin lehdissä mainitut luut, mutta jostain syystä tämän laatikon sisältämiä luita ei ole toimitettu Helsinkiin. Lisävalaisua laatikon yksilömäärän ja luiden sukupuolen arvoitukseen tuo todennäköisesti luille jatkossa tehtävä dna-analyysi.

Kiitokset

Kiitämme Oulun yliopiston arkeologian laboratorion konservattoria Jari Heinosta ja arkeologian opiskelija Susanna Kuokkasta aineiston vaatteiden ja asusteiden konservoinnista, röntgenfluoresenssianalysointituloksista sekä hyvin sujuneesta yhteistyöstä. Samoin kiitämme hyvin sujuneesta yhteistyöstä Pohjois-Pohjanmaan museon henkilökuntaa, erityisesti Eija Konttijärveä, Marja Halttusta ja Arja Keskitaloa. Kiitokset myös ylläkäri, FT Jaakko Niinimäelle ja FT Tiina Väreelle luiden röntgenkuvauksesta sekä FT Krista Vajannolle ja FM Jenni Suomelalle tekstiilikuitujen tutkimuksesta.

Liite 1: Sotilaan vaatteet, asusteet ja luut

- PPM11482:1–4* **4 nappia** (Ø 13 mm), jotka liittyvät mahdollisesti säärystimeen
- PPM 11482:5–9 **5 nappia** (Ø 17–19 mm), jotka liittyvät tekstiiliin c/d. Napeista 4 ollut tod.näk. kullattua / pinnoitettua. Röntgenfluoresenssianalysaattorilla mitattu koostumus yhdestä napista: Merkitsevät pitoisuudet: Cu 79,4 %, Zn 14,8 %, Pb 2,5 %, Fe 1,4 %.
- PPM11482:10 **Kansanpuvun nappi** (Ø 17 mm) nahkahihnalla, liittynee asevyöhön (h) Röntgenfluoresenssianalysaattorilla mitattu koostumus: Merkitsevät pitoisuudet: Cu 61 %, Pb 14,6 %, Zn 12,2 %, Sn 17,4 %, Fe 3,6 %.
- PPM 11482:11 **Säärystimen (b) nappi**, joka on säärystimen napin reiässä, muodoltaan erilainen kuin muut säärystimen napit. Tod.näk lenkkikanta (kanta ei näy kunnolla) (Ø 14 mm). Kiinni säärystimessä nro 14. Röntgenfluoresenssianalysaattorilla mitattu koostumus: Merkitsevät pitoisuudet: Cu 77 %, Sn 10,1 %, Zn 9,4 %, Pb 1,6%, Fe 1,1%.
- PPM 11482:12 **Vyön solki**, 2 osaa (f) Neliskanttinen, kuparisekoitteinen. Osat: 37 x 36 mm, 9,6 g ja 37 x 34 mm, 12,4 g. Röntgenfluoresenssianalysaattorilla mitattu koostumus: Merkitsevät pitoisuudet: Cu 76,2 %, Zn 20,55 %, Pb 0,04 %.
- PPM 11482:13 **Vyön kangasosat**, alun perin solki ommeltu kiinni vyöhön ilmeisesti jouhella, 3 kpl (f) Kahdesta eri kankaasta; nurjalla huopamaista vanutettua ja toisella palttinaa. Yhdessä kappaleessa kiinni nahkaremmi. Kankaat kiinnitetty toisiinsa sieltä täältä karkeilla pistoilla, joista paikoitellen jäänyt vain piston jälkiä. Reuna kiinnitetty päärmepistoilla nurjalle. Kangas yleisilmeeltään ”epätasaista”. Säilyneet kappaleet: 9,5 x 6,5 cm; 12,8 x 7 cm ja 10 x 7 cm.
- PPM 11482:14 **Säärystimet**, 26 osaa (sisältää myös neulottua sukkaa) (b) Kellertävän ruskean säärystimen kappaleita, joissa vuori. Ommeltu kahdesta eri kankaasta tikkipistoilla. Vuori kiinnitetty päärmepistoin. Säärystimet keskenään samanlaisia. Kokonaisuus sis. 15 nappia. Yksi tämän kokonaisuuden napeista numerolla 11, muut numerolla 14. Kappaleissa kiinni 1 (nro 11), 4 (Ø 13 mm) ja 9 (Ø 13 mm) kpl nappeja. 1 irtonappi (Ø 13 mm). Napinläpiä 21 kolmessa eri kappaleessa.
- päällys: palttina, villa, kovasti huopunut
 - vuori: palttina, villa, musta
 - napinlävet ommeltu tummanruskealla langalla
- Säilyneiden kappaleiden koot vaihtelevat välillä 1 x 1 cm – 27,5 x 7,5 cm.
- PPM 11482:15 **Neulottujen sukkien osia**, 17 osaa (a) Sileä neulos, resori aina oikeaa. Säilyneiden kappaleiden koot vaihtelevat välillä 1 x 1 cm – 7 x 5 cm.
- PPM 11482:16 **Sinertävä karkea kangas, 3 kpl, jonka yhdessä osassa nurjalla puolelle ommeltu vaalea vuorikangas, 6 nappia ja nahkaremmiä** (c) Sininen kangas vaaleaa paksumpi. 2 nappia (Ø 18 ja 19 mm) kiinnitetty kankaaseen nahkaremmillä. Muiden nappien Ø 16 – 18 mm. Sekä sininen että vaalea kangas villapalttinaa. Ommellanka tummanruskeaa, huonosti säilynyt. Ommeltu nurjalta, mutta pistot näkyvät myös oikealla. Säilyneiden kappaleiden koot 5 x 2,5 cm; 7,8 x 3,3 cm ja 5,7 x 2,2 cm.

- PPM 11482:17 **Kengänpohjat**, 3 kpl
Materiaali nahka ja tuohi. Noin 8 tuohikerrosta, nahkaa toisella puolella. Säilyneet kappaleet: 6,5 x 14 x 3 cm; 7,2 x 4,5 x 2 cm; 6 x 6,5 x 1,5 cm.
- PPM 11482:18 **Ihmisen luut**
Alaleuka, jossa 12 hammasta, kaksi yläleuan hammasta, 6 kaulanikamaa, 1 lannenikama, 1 mahdollisen rintanikaman pala, oikea reisiluu, oikea ja vasen sääri-luu, oikea ja vasen pohjelu, vasen polvilumpio, 3 varvasluuta, 1 mahdollinen varvasluun kappale, 1 mahdollinen kylkiluun kappale sekä 1 mahdollinen kal-lonpala.
- PPM 11482:23 **Vaalea karkea kangas** (d), 3 kpl, jonka napit 2 kpl (Ø 18 ja 19 mm) kiinnitetty hevosien karvalla. Villapalttinaa. Yleisilmeeltään harvaa ja epätasaista. Säilyneet kappaleet 10 x 5 cm; 4,9 x 3,6 cm ja 8 x 2,7 cm.
- PPM 11482:24 **Vihertävän sininen nauha** (e) (16 x 4,4 cm)
Tumman vihreänsininen, toiselta puolelta hieman huopunut villapalttinakangas, reunat ehjät.
- PPM 11482:25 **Karkeaa sarkaa** (g), 10 osaa ja nappi (Ø 18,5 mm)
Kellertävää voimakkaasti huovutettua.
Säilyneiden kappaleiden koot vaihtelevat välillä 1,5 x 1 cm – 22 x 1,5 cm.
- PPM 11482:26 **Asevyö** (h), **nappeja** (11 kpl), **raidallista nauhaa**, **nahkaa**, **palttinakangasta ja vuorikangasta**, **kappale housua**, **jonka päällä vyötä**, **luun kappale**
Värikkäistä villalangoista kudottu pirtanauhavyö, tod.näk. asevyö. Yhdessä kappaleessa (n. 13 x 6 cm) tummaa palttinakangasta. Rakennetta vahvistettu nahkaremmillä, joka kiinnitetty napeilla; 4 kansanomaisista (Ø 17 mm) ja 3 tasaista (Ø 13–14 mm) nappia. Leveimmillään vyö säilynyt 5,3 cm levyisenä. Alkup. leveys ei tiedossa. Nahkavahvikkeisen pään leveys 3,7 cm. Vahvike parkittua nahkaa (6 x 3,7 cm), jossa 2 napinläpää. Vyökankaassa musta napinläven lanka. Kankaan kappale (7 x 4,1 cm), jossa napinläpi ommeltu toiseen kankaaseen (n. 8 x 3,5 cm) päärmepistoin.
Näiden lisäksi vyönauhaan liittyvät:
- kappale (3,9 x 1,5 cm), jossa nappi (Ø 16 mm)
 - kappale (n. 12 x 2,7 cm), jossa 2 nappia (kansanomainen Ø 17 mm ja tavallinen Ø 14 mm) sekä nahkaremmi. Kankaassa nurjalla rippeitä palttinakangaisesta vuorista.
 - kappale, jossa nappi (Ø 17) mm. Nurjalla rippeitä tummasta palttinakangasta.
 - edellisessä kappaleessa kiinni ollut pala (n. 6 x 1,2 cm)
 - kappale (5,5 x 5 cm) jossa luuta; kaksi kerrosta vyötä risteävät toistensa kanssa.
 - kappale (5,5 x 3,5 cm) jossa monta kerrosta vyötä päällekkäin
 - purkaantunut kappale (10 x 2 cm) jossa huopunutta kangasta
 - 2 purkaantunutta kappaletta (8 x 2 cm ja 5 x 1 cm)
 - housujen huopunutta kangasta (10 x 4,5 cm), jonka päällä vyötä (6 x 1 cm)
 - 6 < 1 cm kappaletta tummaa palttinakangasta, vuoria
 - tumman vihreä suikale, ilm. vuori, kiinni yhdessä vyön kappaleessa, kangas huopunut
- PPM 11482:27 **Sininen päällyskangas ja vaalea / valkoinen vuori**, 10 osaa
5 sinistä, 1 vaalea ja 4 osaa joissa sekä sinistä että vaaleaa kangasta. Reunapalassa sininen ja vaalea kangas nurjat puolet vastakkain.
- vihreänsininen ohut ja hieno villatoimikas

- vaalea vuori, villapalttina
Säilyneiden kappaleiden koot vaihtelevat välillä 3,5 x 1,4 cm – 13 x 10,5 cm.
- PPM 11482:28 **Kaksi isompaa kappaletta, joissa useita kankaita kiinni toisissaan**
A) Sinertävää kangasta ja punertavan ruskeaa palttinaa; B) Kellertävän punertavan ruskea kappale, jossa viittä eri kangasta
A
Kolme kangasta kiinni toisissaan, osa ilmeisesti samaa kuin 16
Säilyneet kappaleet: 1.) 2,4 x 1,7 cm, 2.) 14 x 4,5 cm, 3.) 8 x 4,1 cm, 4.) 4,7 x 3 cm, irrallaan muista
B
Vaatteen kappale, 4 osaa.
Säilyneet kappaleet: 1.) 15 x 5cm, 2.) 7,5 x 3,5 cm, 3.) 2,5 x 1,7 cm ja 4.) 1 x 1 cm. Kappaleessa 1. 5 eri kankaan palaa ommeltuna yhteen. Kankaat huopuneempia toiselta puolen.
Vaalea / valkoinen ommellanka
- PPM 11482:29 **Vaalea toimikaskangas (k), 2 kpl**
Vaalean keskiruskea.
Säilyneet kappaleet: 3,4 x 2,5 cm ja 2,5 x 1,7 cm.
- PPM 11482:30 **Kolmea eri palttinakangasta (l), joista yhteen on ommeltu silkkiä, 5 kpl**
• vaaleahko palttina 1,5 x 1 cm
• tumma palttina 1,7 x 1,4 cm; 1 x 1 cm ja 2 x 1 cm
• tumma palttina 1,2 x 0,5 cm, ympärille ommeltu silkikankaan kappale
- PPM 11482:31 **Palttinakangas (m)**
Punertavan ruskea reunapala (leveys 5 cm), jossa ollut kiinni nappi, josta painauma. Useita kerroksia kangasta. Palttinakangas irrotettu luusta kolmannen lannenikaman alta.
- PPM 11482:32 **Saappaan varren kappaleet, nahkaa, 2 kpl**
Varren kappaleiden eli saappaan suun yhteismitta 23 cm. Saappaan suuta on säilynyt korkeimmillaan 6,3 cm.
• 7 x 6,3 cm, kaksi nahan kappaletta kiinnitetty nahkaremmillä
• 6,5 x 5 cm, kappale nahkaa kääntynyt kaksin kerroin, mutkan sisällä sukkaa
- PPM 11482:33 **Saappaan varren kappaleet, nahkaa, 2 kpl**
Varren kappaleiden eli saappaan suun yhteismitta 23 cm. Saappaan suuta on säilynyt korkeimmillaan 6 cm.
• 6,1 x 6 cm, kaksi nahan kappaletta kiinnitetty nahkaremmillä
• 6 x 4,5 cm, kappale nahkaa kääntynyt kaksin kerroin, mutkan sisällä sukkaa
- PPM 11482:34 **Kaksinkertaisesta nahasta ommeltuja kappaleita**
Säilyneitä kappaleita 4, koot välillä 2,4 x 1,7 cm – 10 x 7 cm.
- PPM 11482:36 **5 metallilevyä, rautaa, yhdessä tekstiilipseudomorfi palttinasiidosta**

* Pohjois-Pohjanmaan museon luettelonumero.

Bibliografia

Tutkimuskirjallisuus

Henkilökohtaiset tiedonannot

Niinimäki, J. 2018. Suullinen tiedonanto röntgenkuvasta 8.3.2018.

Painamattomat lähteet

- Leskinen, E. 1928. *Suomen kansallismuseon kokoelmien kiviset valumuotit ja niillä valetut esineet*. Laudaturtyö. Helsinki: Museoviraston kansatieteen toimiston käsikirjoitusarkisto.
- Maijanen, H. 2018. *Koskelan sotilashauta PPM11482 – uusi luuanalyysi*. Osteologinen raportti. Oulu: Oulun yliopisto.
- Mutka, K. 2012. *Napit vastakkain: metallinapit ja sosiaalinen kontrolli varhaismodernin kauden Torniossa, Oulussa ja Pietarsaareissa*. Pro gradu –tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- Sarkkinen, M. 1998. *Pohjanmaan ja Lapin kansanomaiset valinkivet*. Pro gradu –tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.

Painetut lähteet

- Etelä-Suomen Sanomat* 29.10.1952. Vanhoja luita esiin tietöiden yhteydessä.
- Kaleva* 28.10.1952: 3. Vanha sotilashauta päivänvaloon Koskelankylässä.
- Kansan Tahto* 28.10.1952: 1. Pääkalloja tuli esille. Toppila Oy:n kaivuumiesten löytö. Maata kaivettaessa löytyi kolme luurankoa.
- Liitto* 29.10.1952: 4. Vanha sotilashauta päivänvaloon Oulun Koskelankylässä.

Elektroniset lähteet

- Hiitola, P. 2008. *Pohjanmaan rykmentti. Kustaa III:n ajasta Ruotsin vallan loppuun*. Pohjanjääkärikilta [http://www.pohjanprikaatinkilta.fi/PohPr/perinnejoukot/Pohjanmaan%20rykmentti%20\(1788-1808%20\).htm](http://www.pohjanprikaatinkilta.fi/PohPr/perinnejoukot/Pohjanmaan%20rykmentti%20(1788-1808%20).htm) (Luettu 2.4.2018)

- Barnes, E. 2012. *Atlas of Developmental Field Anomalies of the Human Skeleton*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Buikstra, J., Ubelaker, D. (Eds.), 1994. *Standards for data collection from human skeletal remains*. Arkansas archeological survey research series no. 44. Fayetteville, AL: Arkansas Archeological Survey.
- Cunnington, P. 1964. *Costume in pictures*. London: Studio Vista Limited.
- Cunnington, C. & Cunnington, P., 1972. *Handbook of English Costume in the Eighteenth Century*. London: Faber and Faber Limited.
- Danielsson-Kalmari, J. 1908. *Suomen sota 1808–1809*. Porvoo: WSOY.
- Ehrström, E. 2008. *Ylioppilaan sotapäiväkirja 1808*. Alkuteos Dagbok från fälttåget i Österbotten 1808. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Garvin, H., Sholts, S. & Mosca, L., 2014. Sexual Dimorphism in Human Cranial Trait Scores: Effects of Population, Age, and Body Size. *American Journal of Physical Anthropology* 154: 259–269.
- Gejvall, NG. 1960. *Westerhus. Medieval population and church in the light of skeletal remains*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Gripenberg, O. 1966. *Finsk krigsmannabeklädnad genom fyra sekler*. Porvoo: WSOY.
- Gripenberg, O. 1969. *Civiluniformer i Finland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikauskirja 70. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Helander, O. 2003. *Något om knappens historia i Sverige*. Stockholm: Kista snabbtryck.
- Hill, C. 2000. Technical Note. Evaluating Mandibular Ramus Flexure as a Morphological Indicator of Sex. *American Journal of Physical Anthropology* 111: 573–577.
- Holm, C. 1977. *Muistiinpanoja Suomen sodasta 1808–1809*. Espoo: Weilin+Göös.
- Hyötyniemi, H. 1987. *Kaakama, kalan ja kellojen kylä*. Tornio: Kaakaman kylätoimikunta.
- Härstedt, M. 2007. *Suomen sota 1808–1809*. Helsinki: WSOY.
- Jutikkala, E. 1987. *Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääriivivoja*. Porvoo: WSOY.

- Kallioinen, M. 2008. *Rutto ja rukous. Tartuntataudit esiteollisen ajan Suomessa*. Jyväskylä: Atena.
- Kaukonen, T. 1985. *Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut*. Porvoo: WSOY.
- Kemkes-Grottenthaler, A., Löbig, F. & Stock, F. 2002. Mandibular Ramus Flexure and Gonial Eversion as Morphologic Indicators of Sex. *HOMO – Journal of Comparative Human Biology* 53 (2): 97–111.
- Kokkonen, O., Nurmiainen, J. & Weiss, H. 2000. Kulkutaudit maailmavalloittajina. Marjomaa, R., Nurmiainen, J., Weiss, H., (toim.) *Ilmestyskirjan ratsastajat. Sota, nälkä, taudit ja kuolema historiassa*: 193–208 Tampere: Osuuskunta vastapaino.
- Krogman, W. & İşcan, M. 1986. *The Human Skeleton in Forensic Medicine*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Kuokkanen, T., Mutka, K. & Ylimaunu, T. 2015. Nappeja, solkia ja asetuksia: Lainsäädännön vaikutus pukeutumiseen varhaismodernissa Oulussa. *Artefactum* 5.
- Kuokkanen, T. 2016. *Vaatetuksen luokka ja sukupuoli 1600–1800-lukujen Oulussa*. Historiallisen ajan arkeologian näkökulma. Acta universitatis ouluensis B Humaniora 137. Oulu: Oulun yliopisto.
- Lappalainen, J., Wolke, L. & Pylkkänen, A. 2008. *Suomen sodan historia 1808–1809*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lehtinen, I. & Sihvo, P. 2005. *Rahvaan puku: näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Kolmas, uudistettu ja laajennettu painos. Helsinki: Museovirasto.
- Lewis, C. & Garvin, H. 2016. Reliability of the Walker Cranial Nonmetric Method and Implications for Sex Estimation. *Journal of Forensic Sciences* 61: 743–751.
- Liversidge, H. & Marsden, P. 2010. Estimating age and the likelihood of having attained 18 years of age using mandibular third molars. *British Dental Journal* 209 (8): E13.
- Loth, S. & Henneberg, M. 1996. Mandibular Ramus Flexure. A New Morphologic Indicator of Sexual Dimorphism in the Human Skeleton. *American Journal of Physical Anthropology* 99: 473–485.
- Maijanen, H. & Niskanen, M. 2010. New regression equations for Medieval Scandinavians. *International Journal of Osteoarchaeology* 20: 472–80.
- Marlow, E. & Pastor, R. 2011. Sex Determination Using the Second Cervical Vertebra – A Test of the Method. *Journal of Forensic Sciences* 56: 165–169.
- Mutka, K. & Riutankoski, M. 2011. Rahvaan muoti – kukkakuvioiset kansanpuvun napit Hailuodon kirkon kaivausaineistossa. Ikäheimo, J., Nurmi, R. & Satokangas, R. (toim.) *Harmaata näkyvissä: Kirsti Paavolan juhla-kirja*: 137–148. Oulu: Kirsti Paavolan juhla-kirjatoimikunta.
- Oettlé, A., Pretorius, E. & Steyn, M. 2009a. Geometric Morphometric Analysis of the Use of Mandibular Gonial Eversion in Sex Determination. *HOMO – Journal of Comparative Human Biology* 60: 29–43.
- Oettlé, A., Becker, P., de Villiers, E. & Steyn, M. 2009b. The influence of age, sex, population group and dentition on the mandibular angle as measured on a South African sample. *American Journal of Physical Anthropology* 139: 505–511.
- Partanen, J. 2010. Ruotuarmeija ja suomalainen ruotusotilas. Partanen, J. (toim.) *Suomalainen sotilas. Hakkapeliitasta tarkk'ampujaan*: 78–113. Helsinki: Weilin+Göös.
- Pylkkänen, R. 1970. *Barokin muotipuku Suomessa 1620–1720*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 71. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pylkkänen, R. 1984. *Kaksi pukuhistoriallista tutkielmaa*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 85. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Rogers, T. 2005. Determining the Sex of Human Remains Through Cranial Morphology. *Journal of Forensic Sciences* 50: 493–500.
- Schaefer, M., Black S. & Scheuer, L. 2009. *Juvenile Osteology. A laboratory and field manual*. Amsterdam: Academic Press.
- Spradley, K. & Jantz, R. 2011. Sex Estimation in Forensic Anthropology: Skull versus Postcranial Elements. *Journal of Forensic Sciences* 56: 289–296.
- Vuorinen, H. 2002. *Tautinen historia*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Väre, T. 2012. Kaakamon harijängän ruumismäki – Suomen sodan sotilaiden hautakumpu. *Tornionlaakson vuosikirja* 2012: 155–174.
- Wacklin, S. 1989. *Sata muistelmää Pohjanmaalta*. Alkuperäisteos Hundrade minnen från

- Österbotten (1844–1845). Suomentanut K. Ingman-Palola. Uusintapainoksen toimittanut A. Ruuttula-Vasari. Scripta historica XV. Oulu: Oulun historiaseura.
- Waldron, T. 2009. *Palaeopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, C. 2005. *American Artifacts of Personal Adornment, 1680–1820. A guide to Identification and Interpretation*. Lanham: AltaMira Press.
- Woo, E. & Pak, S. 2013. Degenerative joint diseases and enthesopathies in a Joseon Dynasty population from Korea. *HOMO – Journal of Comparative Human Biology* 64: 104–119.

FT Tiina Kuokkanen (Oulun yliopisto) on varhaismoderniin pukeutumiseen erikoistunut arkeologi ja historioitsija.
tiina.kuokkanen@oulu.fi

Akatemiatutkija Sanna Lipkin (Oulun yliopisto) tutkii historiallisen ajan lapsuutta ja nuoruutta hautalöytöjen ja erityisesti hautatekstiilien perusteella.
sanna.lipkin@oulu.fi

Yliopistonlehtori Heli Maijanen (Oulun yliopisto) on biologinen antropologi, joka tutkii ihmisluita arkeologisissa ja forensisisissa konteksteissa.
heli.maijanen@oulu.fi